

Paweł Grata¹

**Sprawozdanie z konferencji naukowej
„Centralny Okręg Przemysłowy.
W kierunku innowacyjnej gospodarki w Polsce.
Przeszłość – teraźniejszość – przyszłość”,
Stalowa Wola, 8 września 2017 r.**

W roku 2017 przypada osiemdziesiąta rocznica zainicjowania budowy Centralnego Okręgu Przemysłowego, czyli największego programu modernizacyjnego Drugiej Rzeczypospolitej, programu nastawionego na przeobrażenie Polski w państwo nowoczesne, uprzemysłowione, bezpieczne, wolne od nierówności i konkurencyjne ekonomicznie wobec zagranicy. Dla inicjatora budowy COP, wicepremiera i ministra finansów – Eugeniusza Kwiatkowskiego ten ograniczony terytorialnie projekt nie był celem samym w sobie, a jedynie punktem wyjścia do całościowego piętnastoletniego programu rozwojowego, który do roku 1954 miał przynieść realizację przedstawionych wyżej celów. Wybuch wojny to wprawdzie uniemożliwił, jednak idea Centralnego Okręgu Przemysłowego przetrwała nie tylko w pamięci i historiografii, o czym przekonują wciąż ukazujące się liczne publikacje na ten temat, ale również w realiach życia społecznego i gospodarczego terenów objętych kiedyś inwestycjami COP.

Centralny Okręg Przemysłowy powstawał przed wojną na obszarach części ówczesnych województw kieleckiego, lubelskiego i lwowskiego, a jego region przetwórczy, najważniejszy z punktu widzenia kreowania nowych inwestycji, ulokowany został na terenach, które współcześnie wchodziły w skład województwa podkarpackiego. Co istotne, podjęte

---

¹ Dr hab. Paweł Grata, prof. UR, Instytut Historii, Wydział Socjologiczno-Historyczny, Uniwersytet Rzeszowski, al. Rejtana 16 c, 35-959 Rzeszów, e-mail: pgrata@wp.pl

w ramach COP procesy inwestycyjne znalazły swą kontynuację po II wojnie światowej, a większość dawnych copowskich przedsiębiorstw do dzisiaj stanowi o potencjale przemysłowym miejscowości, w których powstawały. Pamięć o Centralnym Okręgu Przemysłowym oraz jego twórcach jest wskutek tego szczególnie żywa właśnie na Podkarpaciu, a dowodem tego jest zarówno działalność odwołującej się do przedwojennych tradycji Doliny Lotniczej, jak i dążenie do upamiętnienia wydarzeń i osób, które osiemdziesiąt lat temu zainicjowały w wielu przypadkach procesy rozwojowe w tym zapomnianym wcześniej zakątku Rzeczypospolitej. W związku z przypadającą w roku 2017 rocznicą w regionie odbyło się wiele okolicznościowych wydarzeń, z kwietniową uroczystą sesją sejmiku województwa podkarpackiego poświęconą 80-leciu powstania Centralnego Okręgu Przemysłowego na czele. Nie mogło zabraknąć również spotkań naukowych odnoszących się do inicjatywy Eugeniusza Kwiatkowskiego.

Jednym z nich stała się konferencja zorganizowana we wrześniu w Stalowej Woli – mieście będącym symbolem Centralnego Okręgu Przemysłowego. Powstało ono wszak wraz z budowanymi w ramach projektu Zakładami Południowymi i do dzisiaj stanowi żywy dowód na trwałość idei przedwojennych twórców marzenia o nowoczesnej Rzeczypospolitej. Warto zaznaczyć, że wrześniowa konferencja stanowiła podsumowanie organizowanych w całym roku 2017 przez władze samorządowe województwa podkarpackiego uroczystości rocznicowych, stąd też jej znaczenie wybiegało daleko poza ramy spotkania czysto naukowego. Organizatorami sesji były Miasto Stalowa Wola, Muzeum Regionalne w Stalowej Woli oraz związane z Politechniką Krakowską Małopolskie Laboratorium Budownictwa Energooszczędne, zaś partnerami strategicznymi Wojewoda Podkarpacki Ewa Leniart, Marszałek Województwa Podkarpackiego Władysław Ortyl, Huta Stalowa Wola, Agencja Rozwoju Przemysłu, Bank PKO BP SA oraz Polska Grupa Zbrojeniowa SA. Honorowym patronatem objął konferencję Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Andrzej Duda. Przewodniczącą komitetu organizacyjnego była Dyrektorka Muzeum Regionalnego w Stalowej Woli Lucyna Mizera.

Zasadniczym celem konferencji było wskazanie na związki łączące powstanie Centralnego Okręgu Przemysłowego ze współczesnymi, zmierzającymi ku innowacyjności przekształceniami w polskiej gospodarce. Wskutek przyjęcia takiego założenia program konferencji podzielony został na trzy wyraźnie wyodrębnione części poświęcone problematyce innowacji widzianej przez pryzmat COP w perspektywie historycznej, współczesności oraz przyszłości, całość zamknęła dyskusja panelowa zatytułowana „Od COP do współczesnej polityki gospodarczej”,

w której wzięli udział kreatorzy współczesnej polityki gospodarczej państwa oraz prezesi ważnych przedsiębiorstw wywodzących się z czasów realizacji copowskich inwestycji. Obradom towarzyszyła ekspozycja „COP w obiektywie przedwojennych reporterów” oraz otwarta w Muzeum Regionalnym w Stalowej Woli wystawa „COP i miasto – nowoczesność i dziedzictwo”.

Konferencja odbyła się na Wydziale Mechaniczno-Technologicznym Politechniki Rzeszowskiej i zgromadziła 350 uczestników, a wydarzenie na żywo relacjonowało Radio Rzeszów. Obrady otworzył, witając wszystkich zgromadzonych gości, Prezydent Miasta Stalowa Wola Lucjusz Nadbereżny, następnie głos zabrali przedstawiciele władz wojewódzkich oraz członkowie komitetu organizacyjnego konferencji. Pierwsza część zatytułowana „COP – innowacja w historii”, moderowana przez prof. dr hab. Elżbietę Przesmycką z Politechniki Wrocławskiej, poświęcona została ukazaniu kontekstu historycznego COP z podkreśleniem wielowymiarowej innowacyjności projektu Eugeniusza Kwiatkowskiego.

Merytoryczną część konferencji zainicjowało wystąpienie wybitnego znawcy dziejów Centralnego Okręgu Przemysłowego prof. dr hab. Mariana Marka Drozdowskiego. Przedstawił on innowacje technologiczne i organizacyjne w Centralnym Okręgu Przemysłowym, posługując się w tym celu bardzo adekwatnym w kontekście miejsca obrad przykładem Stalowej Woli. W emocjonalnym, ale przemyślanym i obfitującym w wiele interesujących treści wystąpieniu prof. Drozdowski dowodził, że COP sam w sobie był innowacją, a za najlepsze tego potwierdzenie uznał zarówno stosowane w jego ramach nowoczesne technologie, jak i niespotykane tempo prowadzenia inwestycji przemysłowych, infrastrukturalnych czy też mieszkaniowych.

Do myśli poprzednika nawiązał dr hab. inż. arch. Marcin Furtak z Politechniki Krakowskiej, który zajął się w swym referacie nowoczesnym charakterem założeń architektoniczno-urbanistycznych Centralnego Okręgu Przemysłowego. Z pomocą bogato ilustrowanej przykładami prezentacji dowodził nie tylko innowacyjności stosowanych w ramach COP rozwiązań, ale również ich trwałości – wiele z powstałych w końcu lat trzydziestych obiektów, a nawet całych osiedli do dzisiaj potwierdza swą funkcjonalność i korzystnie się wyróżnia we współczesnym otoczeniu architektonicznym.

O trwałości dokonań związanych z Centralnym Okręgiem Przemysłowym mówił w kolejnym wystąpieniu prof. Uniwersytetu Rzeszowskiego dr hab. Paweł Grata, który zaprezentował „drugie życie” idei Eugeniusza Kwiatkowskiego w okresie z założenia odrzucającej dorobek międzywojennej Rzeczypospolitej i rządzonej przez komunistów Polski

Ludowej. Prelegent wyraźnie wskazał, iż copowskie inwestycje w całym okresie powojennym pozostawały nie tylko najważniejszymi ośrodkami przemysłowymi terenów należących przed wojną do Okręgu Centralnego, ale również niezmiennie były nośnikami postępu technicznego i związanej z nim modernizacji, do końca lat osiemdziesiątych pozostając często liderami w zakresie produkcji eksportowej.

W ostatnim w tej części wystąpieniu dr Krzysztof Kaszuba, Prezes Rzeszowskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego, zajął się Centralnym Okręgiem Przemysłowym jako przykładem patriotyzmu gospodarczego. Odnosząc się do prowadzonych już w okresie budowy COP działań propagandowych (promocyjnych) pokazujących przedsięwzięcie jako wielkie osiągnięcie polskiej gospodarki i dowód na jej potencjał, prelegent nawiązał również do współczesnych przykładów patriotyzmu gospodarczego, wyraźnie opowiadając się za tą coraz bardziej popularną w ostatnich latach ideą.

Sesję drugą „COP – innowacje teraz” poprowadził będący kuratorem konferencji dr hab. inż. arch. Marcin Furtak. Jej myślą przewodnią stały się współczesne modernizacyjne odniesienia do copowskich tradycji. Pierwszy z prelegentów, prof. PRz dr hab. inż. Aleksander Mazurkow z Wydziału Mechaniczno-Technologicznego Politechniki Rzeszowskiej w Stalowej Woli zajął się copowskimi fundamentami rozwoju uczelni technicznych. Przypominając podstawowe fakty związane z powstaniem Centralnego Okręgu Przemysłowego i trwałością podjętych przed wojną inwestycji, skoncentrował się na znaczeniu dostarczania wysokokwalifikowanych kadr technicznych dla nowoczesnego przemysłu i wynikającym stąd rozwojem uczelni wyższych oraz ich wydziałów zamiejscowych ściśle skorelowanym z potrzebami współczesnej gospodarki.

Kolejne wystąpienia poświęcone zostały wybranym zagadnieniom związanym z praktycznymi i teoretycznymi aspektami innowacyjnej gospodarki omawianym w większości z perspektywy wciąż obecnych we współczesnych realiach copowskich tradycji. Bernard Cichocki, Prezes Zarządu i Dyrektor Generalny Huty Stalowa Wola, czyli spadkobiercy mitu Zakładów Południowych, pokazał na przykładzie prowadzonej przez siebie firmy znaczenie innowacji we współczesnym przemyśle i ich wpływ na coraz lepsze wyniki ekonomiczne dobrze radzącego sobie przedsiębiorstwa branży zbrojeniowej. Aspekty teoretyczne działań restrukturyzacyjnych zaprezentowane zostały w referacie prof. dr. hab. Ryszarda Borowieckiego z Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie. Na temat możliwości zachowania architektonicznego dziedzictwa poprzemysłowego COP mówiła prof. dr hab. arch. Elżbieta Przesmycka, zaś niezwykle interesujące i wykorzystujące nowoczesne technologie prace na rzecz stworzenia

trójwymiarowej mapy termomodernizacyjnej Stalowej Woli przedstawiła dr inż. Anna Romańska-Zapała z Politechniki Krakowskiej.

Sesję trzecią, zatytułowaną „COP – innowacje jutra”, poprowadził mgr Mateusz Werner z Departamentu Kultury i Ochrony Dziedzictwa Narodowego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podkarpackiego. Treść zaprezentowanych w tej części wystąpień ukierunkowana była na prezentację perspektyw rozwojowych innowacyjności w polskiej gospodarce w kolejnych latach i dekadach. Sekretarz Stanu w Ministerstwie Rozwoju dr Jerzy Kwieciński zaprezentował obecne i przyszłe możliwości finansowania przedsięwzięć innowacyjnych, wynikające z Planu na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju zwanego potocznie Planem Morawieckiego. Jacek Janas, Prezes Zarządu Elektrociepłowni Stalowa Wola SA, czyli firmy również kontynuującej copowskie tradycje, przedstawił prognozy i potrzeby związane z problematyką energii zrównoważonej w Polsce, natomiast dr Małgorzata Lechwar oraz dr Grzegorz Wisz z Uniwersytetu Rzeszowskiego wskazali na wzrastającą, mimo wciąż licznych ograniczeń w tym względzie, rolę klastrów w procesie kreacji ekosystemu innowacji.

Konferencję zamykała ściśle związana z jej tematyką dyskusja panelowa „Od COP do współczesnej polityki gospodarczej”. Wzięli w niej udział między innymi Sekretarz Stanu w Ministerstwie Rozwoju dr Jerzy Kwieciński, Prezes Zarządu i Dyrektor Generalny Huty Stalowa Wola Bernard Cichocki, Prezes Zarządu Elektrociepłowni Stalowa Wola SA Jacek Janas, Prezes Zarządu Banku PKO BP SA Zbigniew Jagiełło, Prezes Zarządu Agencji Rozwoju Przemysłu SA Marcin Chłudziński oraz dr hab. inż. arch. Marcin Furtak z Politechniki Krakowskiej, dyskusję moderował red. Adam Głaczyński (Polskie Radio Rzeszów). W trakcie wymiany poglądów uczestnicy panelu zastanawiali się nad podobieństwami i różnicami wyrażającymi się w uwarunkowaniach, założeniach, realizacji i efektach projektu COP oraz współczesnych prorozwojowych programów polskiej polityki gospodarczej.

Zwracając uwagę na zupełnie inny przed wojną kontekst geopolityczny, znacznie niższy poziom rozwoju i wyraźnie mniejsze zasoby, podkreślali wagę i sukcesy podjętych w końcu lat trzydziestych działań modernizacyjnych. Z drugiej strony wskazywali na współczesne ograniczenia w prowadzeniu nastawionej na rozwój polityki gospodarczej (zagrożenia związane z globalizacją, konieczność dostosowywania gospodarki do wymogów ochrony środowiska, brak możliwości bezpośrednio wspierania przez państwo krajowych przedsiębiorstw), ale zgodnie uznali, że sytuacja startowa jest obecnie znacznie lepsza niż w czasach Eugeniusza Kwiatkowskiego. Możliwości wynikające z obecności na

wspólnym rynku europejskim, dostęp do nowoczesnych technologii oraz finansowanie zewnętrzne, a także wielki, choć zagrożony przez emigrację zarobkową, kapitał społeczny mogą stać się podstawą znaczącego skoku cywilizacyjnego. Nie ma, rzecz jasna, takiego entuzjazmu w społeczeństwie jak w końcu lat trzydziestych XX w., ale za to znacznie większy niż wtedy potencjał gospodarczy, finansowy, polityczny i ludzki pozwala wierzyć w skuteczność podejmowanych współcześnie działań modernizacyjnych. Nawiązując do copowskich osiągnięć, uczestnicy dyskusji wielokrotnie przywoływali odnoszące się do Planu na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju hasło „Od Planu Kwiatkowskiego do Planu Morawieckiego”, wskazując w ten sposób na wypływającą z przedwojennych tradycji ciągłość procesów modernizacyjnych w Polsce. Interesująca i dotycząca wielu aspektów wpływających na te procesy dyskusja ekspertów zakończyła konferencję.

Sesja okazała się sukcesem organizatorów, o czym świadczą zarówno znakomita frekwencja i duże zainteresowanie mediów, jak i obecność wielu ważnych osobistości z Wojewodą Podkarpackim dr Ewą Leniart na czele. Należy również docenić warstwę merytoryczną konferencji, chociaż trzeba zauważyć, że nie była to klasyczna sesja naukowa. Obok wystąpień naukowych znalazło się w niej bowiem miejsce na prelekcje zawierające treści i tezy postulatywne, niepoparte badaniami naukowymi. Wydaje się jednak, że takie było chyba zamierzenie organizatorów obrad, którzy nie tylko chcieli połączyć przeszłość z teraźniejszością i przyszłością, ale również świat nauki ze światem gospodarki oraz polityki. W dużej mierze się to udało, chociaż ci uczestnicy konferencji, którzy byli złaźnieni znaczącego poszerzenia wiedzy naukowej na temat samego Centralnego Okręgu Przemysłowego, mogli poczuć pewien niedosyt.